

TO'QIMACHILIK KORXONASI RAQOBATBARDOSHLIGINI
OSHIRISH YO'LLARI

Sobirov Abdulvosid Dilshod o'g'li
Andijon shaxar Mashinasozlik insituti
Iqtisodiyot fakulteti Menijment yònalishi
4 - kurst K-10 20 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda to'qimachilik sanoati korxonalarini raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari, strategik xatti-xarakatlarni samarali tashkil etish, ularni rivojlantirish va taraqqiy ettirish ko'zda tutilgan. To'qimachilikni qo'llab quvvatlashga doir me'yoriy hujjatlar, statistik ma'lumotlar o'rganilishi natijasida sohada mavjud bo'lgan muammolar tahlil qilingan, raqobatbardoshlikni oshirish strategiyalari orqali korxonalarini rivojlantirish, mahsulotlarning sotuv hajmini va sifatini oshirish, jahon bozorida o'z o'rniga ega bo'lishi uchun bir qator taklif va mulohazalar bildirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Raqobatbardoshlik, strategiya, brend, sifat, marketing, inson resurslarini boshqarish, texnologiya, investitsion loyihalar.

Hozirgi kunda O'zbekistonda engil sanoat va to'qimachilik sohasi tarmoqlari jadal rivojlanib bormoqda. Yurtimizda qabul qilingan qator qaror va farmonlar, shu jumladan, Prezidentimiz tomonidan qabul qilingan "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.01.2023 yildagi PF-2-sonli "Paxta to'qimachilik klasterlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash, to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini tubdan isloh qilish hamda sohaning export salohiyatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmonlarida mamlakatimizda milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlash va yalpi ichki mahsulotda sanoat ulushini oshirishga qaratilgan sanoat siyosatini davom ettirib, sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmini 1,4 baravarga oshirish va iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot - 1,6 baravar oshirish hamda to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini 2-3 baravarga oshirish, to'qimachilik sohasining eksport salohiyatini 2023 yil yakuniga ko'ra 5 milliard AQSH dollariga etkazish, ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasini 65 dan 81 foizga oshirish hamda 35000 ta bo'sh ish joyini to'ldirish rejalashtirilgan.

Qo'yilgan masala bo'yicha mavjud adabiyotlar tahlili to'qimachilik sohasida ko'plab tadqiqotlar olib borilayotganligi va raqobatbardoshlik strategiyalari ko'plab etakchi olimlar tomonidan tadqiq etilganligini kuzatishimiz mumkin. Jumladan, engil sanoatning raqobatbardoshlik strategiyalarini nazariy va uslubiy jihatlarini

rivojlantirishga doir fikr mulohazalarini chet elda shu sohada ilmiy izlanishlar olib borgan bir guruh olimlardan F.Kotler, A.Tompson, M.B.Shifrin, L.V.Shulgina, M.J.Talasov, asarlarida bayon qilingan. Shuningdek, respublikamizning bir qator olimlari N.Q.Yo'ldoshev, B.Kattakishiyev, I.Mamayusupov va boshqalarning ishlarida ko'rish mumkin. Yuqoridagi olimlarning tadqiqotlariga asosan shu narsa ma'lum bo'ldiki, yurtimizda to'qimachilik sohasida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni hal etishda raqobatbardosh strategiyalarning o'rni nihoyatda ahamiyatlidir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, raqamlarga e'tibor qaratsak, 2022 yilning yanvar-dekabr oylarida ishlab chiqaradigan sanoat korxonolari tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar hajmi 458,2 trln. So'mni yoki jami sanoat mahsulotlarining 83,2 % ini tashkil etdi. Jami ishlab chiqaradigan sanoat tarkibida mashina va asbob-uskunalar ishlab chiqarish, ta'mirlash va o'rnatish, avtotransport vositalari, yarim tirkamalar va boshqa tayyor buyumlarni ishlab chiqarish sohasining ulushi - 20,3 % (2021 yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan fizik hajm indeksi 112,8 %), metallurgiya sanoatining ulushi -23,2 % (2021 yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan fizik hajm indeksi 103,9 %) ga to'g'ri keldi, shuningdek, ishlab chiqaradigan sanoat tarkibida oziq-ovqat, ichimliklar va tamaki mahsulotlarini ishlab chiqarishning ulushi - 17,2 % (2021 yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan fizik hajm indeksi 109,2 %), kimyo mahsulotlari, rezina va plastmassa buyumlarini ishlab chiqarishning ulushi - 9,2 % (2021 yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan fizik hajm indeksi 97,7 %) ni, to'qimachilik, kiyim, teri mahsulotlarini ishlab chiqarishning ulushi - 17,9 % (2021 yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan fizik hajm indeksi 108,6 %) ni tashkil etdi. Ishlab chiqaradigan sanoat tarkibida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishning ulushi 2022 yilning yanvar-dekabr oylarida 13,7 % ni tashkil etgan, fizik hajm indeksi 9,8 % ga o'sgan bo'lsa, ishlab chiqarish hajmida 62 757,0 mlrd. So'm kuzatildi. Shuningdek, 2021 yilning yanvar-dekabr oylarida ishlab chiqaradigan sanoat tarkibida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishning ulushi 13,8 % ni tashkil etgan bo'lsa, uning fizik hajm indeksi 119,5 % ekanligi kuzatildi. 2022 yilning yanvar-dekabr oylarida kiyim ishlab chiqarish sanoatining ishlab chiqaradigan sanoatdagi ulushi 3,8 %, fizik hajm indeksi 105,5 % ni, ishlab chiqarish hajmida esa 17 210,1 mlrd. So'm kuzatildi. 2021 yilning yanvar-dekabr oylari yakunlariga ko'ra, kiyim ishlab chiqarish sanoatining ishlab chiqaradigan sanoat tarkibidagi ulushi 3,6 % ga, fizik hajm indeksi esa 118,7 % ga to'g'ri keldi.

O'tgan besh yil davrdagi ma'lumotlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ishlab chiqarishning hozirgi holati hech qanday holatda ko'ngildagidek emasligi ayon bo'ladi. To'g'ri ishlab chiqaradigan sanoat tarkibida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 24,8 mlrd. So'mdan 62 757,0 mlrd. So'mgacha, ya'ni 2,5 barobar, uning fizik hajm indeksi 107,4% dan 109,8% gacha o'sish kuzatilgan. Shuningdek, o'tgan besh yil davrda kiyim ishlab chiqarish hajmi 7,7 mlrd. So'mdan 17 210,1 mlrd. So'mgacha, ya'ni 2,5 barobar, uning fizik hajm indeksi 103,3 % dan 105,5 % gacha o'sish kuzatilgan.

Biroq, bu o'sish ko'rsatkichlari mamlakatimizda ushbu sohani rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjud bo'lishiga qaramay, bu salohiyatdan yetarlicha foydalanilmayotganligini ko'rsatmoqda, deyish mumkin.

Afsuski, shuning uchun ham sanoat mahsulotlari tarkibida metallurgiya sanoatining ulushi - 23,2 %, oziq-ovqat, ichimliklar va tamaki mahsulotlarini ishlab chiqarishning ulushi - 17,2 % ni tashkil etgani holda to'qimachilik sanoatining ulushi juda pastligicha qolmoqda. Vaholanki, mamlakatimizda bu sohadagi kamchiliklarni bartaraf etish uchun ham xomashyo, ham mehnat resurslari jihatidan yetarli imkoniyatlar mavjud.

Ayni paytda faoliyat yuritayotgan qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar raqobatbardosh bo'lmagani uchun tashqi bozorda u qadar raqobatbardosh emas. Bir so'z bilan aytganda, iste'molchi didiga to'g'ri keladigan sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish hali kerakli darajada emas. Buning sabablaridan biri, bu to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishda asosiy e'tibor kichik ixtisoslashtirilgan korxonalar faoliyatiga qaratilganligi bo'lib, ular yirik korxonalarining o'rnini bosa olmaydi. Buning bir qancha sabablari bor. Kichik korxonalarda ishchi kuchi 30-40 kishidan oshmaydi. Boshqa tomondan, kichik korxonalar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar sifati past va hajmi kam.

Bugungi kunda to'qimachilik va kiyim-kechak ishlab chiqarishda sifat va narx mutanosibligi, daromad darajasi, aholi va demografik tuzilishi, iqlim va geografik xususiyatlari, dizayn va modaga muvofiqligi, mahsulot brendi, ijtimoiy va ekologik standartlarga muvofiqligi va boshqa raqobatbardosh xususiyat va funksiyalar saqlanib qolishi iste'molchi tanlovida qolmoqda. Mahsulot sifatini oshirish va assortimentini yaxshilash muammolari, birlamchi xomashyo ishlab chiqarishdan tortib to yakuniy tayyor mahsulot chiqarishgacha bo'lgan reja barcha jarayonlar bilan chambarchas bog'liq.

Respublikamiz yengil sanoatini to'liq tayyor kiyim-kechak ishlab chiqarishga ya'ni, kapitalni kam va ko'proq mehnat talab qiladigan tarmoqlarni (kiyim-kechak va trikotaj sanoati) rivojlantirishga yo'naltirilishi hamda xom ashyosini qayta ishlash va yakuniy tayyor mahsulotga yetkazishning yangi imkoniyatlarini yaratish zarur. Bu Respublika hududlarida mehnat resurslaridan foydalanish va mahsulotlar yetkazib berishda tayyor mahsulot ulushini oshirish imkoniyatini yaratadi.

Aynan, to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini oshirish uchun ularda tayyorlanayotgan mahsulotlar sifat darajasini oshirish, ularning eksport salohiyatini kuchaytirish, ayniqsa, to'qimachilik sanoati korxonalari raqobatbardoshligini ta'minlash muhim masala hisoblanadi

To'qimachilik sanoatida rivojlanish ancha yuqori sur'atlar bilan avj olmoqda, lekin shu bilan birgalikda bir nechta muammolar ushbu sohaning boshqaruv tizimida va korxonalar strategiyasini muvaffaqiyatli shakllantirishda quyidagi kabi ba'zi bir kamchiliklar:

- inson resurslarini boshqarish;
- zamonaviy menejmentni to'g'ri shakllantira olmaslik;
- marketing, moliya, ishlab chiqarish tizimlarini to'g'ri yo'lga qo'ya olmaslik; resurslar taqsimotidagi nomutanosiblik;
- sifat menejmentining darajasi ba'zi hollarda qoniqarsiz ekanligi ;
- brendning kam taniqliligi sababli mijozlarning tovarga nisbatan ishonchining ortishiga to'sqinlik qilmoqda.

O'zbekistonda to'qimachilikni rivojlantirish va milliy brendlarni jaxon bozoriga olib chiqish uchun juda katta salohiyat mavjud, lekin bizning ulushimiz xali xam past foizlarda ekanligi achinarli. Raqobatbardoshlikni aniqlashga qaratilgan aniq modellar mavjud emas.

Shuningdek, yuqori darajadagi kadrlarni tayorlashda o'qitishning yangi texnologiyalarini qo'llash va shu sohada xalqaro hamkorlik deyarli yo'lga qo'yilmagan. Agar shu muammolarni bartaraf etishga ko'proq e'tibor qaratilsa, raqobatbardoshlik strategiyalarini qo'llash orqali ulkan natijalarga erishiladi.

Xulosa qilib aytganda, to'qimachilik sanoati korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari davlat, hududlar va korxonalarining muvofiqlashtirilgan harakatlari orqali uzoq muddatli istiqbolda barqaror raqobatbardosh ustunliklarning yagona mexanizmini yaratish strategiyasiga asoslangan holda uni hal qilishda kompleks yondashuvga asoslanishi kerak. Bozor munosabatlari, tashkiliy - iqtisodiy mexanizmni takomillashtirish, ijtimoiy muammolarni hal etish, ayniqsa, aholining moddiy ahvolini yuksaltirish, marketing xizmati faoliyatini faollashtirishga muhim o'rin berilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Горбунов А. Национальная конкурентоспособность. - М.: «Анжил», 2010. - 256с.
2. Мазилкина Е.И, Паничкина Т.Г. Управление конкурентоспособностью. Учеб. пособ. - «Омега-Л», 2009.
3. Michael E. Porter. Competitive strategy: Techniques Analyzing Industries and Competitors. The free press. New York London Toronto Sydney Singapore. 2005
4. Пардаев МД. Иктисодий тахдил назарияси. Дарслик. 2-нашр. Т.: "Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи", 2021.
5. Пардаев МД., Холшулов А.Н., Жумаева Г.Ж. Инвестицион лойихалар тахдили. Укув кулланма. Т.: "Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи", 2021. Т.: "Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи".